

BAYRAM: SEVİNÇ ve COŞKU GÜNLERİ

Hız. ÂiŖe anlatıyor: “Yanımda ensarın cariyelerinden iki küçük kız Buâs Günü’ne dair (ensarı öven ve düşmanlarını yeren sözlerden oluşan) şarkılar söylüyorlardı. Bu iki küçük kız şarkıcı da değillerdi. Bu esnada Ebû Bekir yanıma girdi ve ‘Resûlullah’ın (sav) evinde şeytan işi çalgılar ha!’ dedi. Bu olay bayram günü yaşanmıştı. Resûlullah (sav) bunun üzerine, ‘*Ebû Bekir! Her toplumun bir bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır.*’ buyurdu.”

(M2061 Müslim, Salâtü’l-ıdeyn, 16; B952 Buhârî, İdeyn, 3)

Enes (b. Mâlik) anlatıyor: “Hz. Peygamber (sav) Medine’ye geldiğinde halkın eğlence ile geçirdiği iki gün vardı. Hz. Peygamber: ‘*Bu iki gün(ün özelliği) nedir?*’ diye sordu. ‘Câhiliye döneminde o günlerde eğlenirdik.’ dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: ‘*Şüphesiz Allah sizin için o günleri onlardan daha hayırlı olan Kurban ve Fıtır (Ramazan) bayramlarıyla değiştirdi.*’” (D1134 Ebû Dâvûd, Salât, 239)

Berâ’ (b. Âzib) anlatıyor: “Hz. Peygamber’in (sav) hutbe verirken şöyle buyurduğunu işittim: ‘*Bugün ilk işimiz, (bayram) namazı kılmak, sonra dönüp kurban kesmektir. Böyle yapanlar, sünnetimize uygun davranmış olur.*’” (B951 Buhârî, İdeyn, 3)

İbn Ezher’in azatlı kölesi Ebû Ubeyd anlatıyor: “Ömer b. el-Hattâb (ra) ile birlikte bir bayram geçirdim. Ömer geldi, namazı kıldı. Sonra cemaate dönerek bir konuşma yaptı ve şöyle dedi: ‘Resûlullah (sav) şu iki günde oruç tutmanızı yasakladı: Biri, Ramazan orucunuzu bitirip de bayram ettiğiniz gün, diğeri de kurbanlarınızı kesip etini yediğiniz gündür.’” (M2671 Müslim, Sıyâm, 138; B1990 Buhârî, Savm, 66)

Ebû Hüreyre’den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “*Ramazan, oruca başladığınız gün; Ramazan Bayramı, orucu bitirdiğiniz gün; Kurban Bayramı da kurban kestiğiniz gündür.*” (T697 Tirmizî, Savm, 11)

Medine’de bir Kurban Bayramı günü idi. Hz. ÂiŖe’nin yanında iki küçük kız def çalıp şarkı söylüyor, Medine’nin İslâm’la şereflenmesinden önce kabileler arasında yaşanan Buâs Savaşı’na dair şiirlerden oluşan nağmeleri dillendiriyorlardı. Allah Resûlü ise aynı odada

örtüsüne bürünerek yatağında uzanmış, sırtı dönük vaziyette istirahata çekilmişti. Derken içeriye Hz. Ebû Bekir girdi ve muhtemelen istirahat hâlindeki Hz. Peygamber’i rahatsız ettikleri düşüncesiyle, ‘Peygamber’in yanında şeytan işi çalgılar ha!’ diyerek kızı Âişe’ye çıkıştı. (B949 Buhâri, İdeyn, 2; M2065 Müslim, Salâtü’l-ideyn, 19) Hz. Ebû Bekir’in bu tepkisi üzerine Peygamber Efendimiz yüzünü açtı ve *“Ebû Bekir! Onlara karışma! Çünkü bunlar bayram günleridir.”* buyurdu. (B987 Buhâri, İdeyn, 25; M2063 Müslim, Salâtü’l-ideyn, 17)

Eğlence, her kültürde olduğu gibi Arap kültüründe de önemli bir yere sahipti. Allah Resûlü, dostu Hz. Ebû Bekir’e eğlenmenin insan hayatındaki yerini hatırlatırken, *“Her toplumun bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır.”* (B952 Buhâri, İdeyn, 3; M2061 Müslim, Salâtü’l-ideyn, 16) diyerek bayramların özel, müstesna günler olduğunu ifade etmişti. Zira bayramlar hüznün ve sıkıntının paylaşıldığı, sevinçlerin çoğaltıldığı günlerdir. Bu günlerde insanların birlikte eğlenmeleri, onlarda topluma aidiyet bilincini geliştirir ve kimliklerinin korunmasına katkı sağlar.

Hz. Peygamber hayatta iken bilhassa Medine döneminde Müslümanlar bayramları neşe ve mutluluk içinde geçirirlerdi. Küçük kızların şarkılar söylediği bayram gününün bir başka vaktinde Allah Resûlü, Habeşlilerin mescidde sergiledikleri mızrak kalkan oyunlarını eşi Hz. Âişe ile birlikte seyretmiş, (M2065 Müslim, Salâtü’l-ideyn, 19; B950 Buhâri, İdeyn, 2) gösterilere müdahale etmek isteyen Hz. Ömer’e engel olmuş (B3530 Buhâri, Ehâdisü’l-enbiyâ, 15) ve gösteri yapanların rahatsız edilmesine izin vermemişti. (B988 Buhâri, İdeyn, 25) Bayramlarda eğlence düzenleme âdeti daha sonra da sürdürülmüş, hatta sahâbeden İyâz b. Amr el-Eş’arî, Fırat’ın sol kıyısında sıralı şehirlerden biri olan Enbâr’da (“Enbâr”, DİA, XI, 171) neşesiz geçen bir bayram gününe şahit olunca, alışık olmadığı bu durum karşısında, *“Neden Resûlullah’ın huzurunda çocukların çalgılar eşliğinde oynadığı gibi sizin de oyunlar oynadığınızı göremiyorum?”* diye uyarma ihtiyacı hissetmişti. (İM1302 İbn Mâce, İkametü’s-salavât, 163) Çünkü bayramlarda eğlenmek Hz. Peygamber’in bir sünneti idi. (BS21580 Beyhâkî, es-Sünenü’l-kübrâ, X, 366)

Hz. Peygamber Medine’ye geldiğinde şehir halkının yılın iki gününü tören ve eğlence ile kutladıklarını görmüştü. Bunlar Nevruz ve Mihrican günleriydi. (Şİİ Süyûtî, Şerhu Süneni İbn Mâce, 123) Bayram coşkusunu hisseden çocuklardan biri olan Enes’in dilinden bu iki bayramın değiştirilmesi şöyle anlatılır: *“Hz. Peygamber (sav) Medine’ye geldiğinde halkın eğlence ile geçirdiği iki gün vardı. Hz. Peygamber: ‘Bu iki gün(ün özelliği) nedir?’ diye sordu. ‘Câhiliye döneminde o günlerde eğlenirdik.’ dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: ‘Şüphesiz Allah sizin için o günleri onlardan daha hayırlı olan Kurban ve Fıtır (Ramazan) bayramlarıyla değiştirdi.’”* (D1134 Ebû Dâvûd, Salât, 239; N1557 Nesâî, Salâtü’l-ideyn, 1)

Hicret’in birinci yılında belirlenmelerine rağmen her iki bayram da ilk defa Hicret’in ikinci yılında kutlanmıştı. Zira Sevgili Efendimiz Medine’ye 8 Rebûlevvel (20 Eylül 622) tarihinde varmışlardı. Bundan sonraki yılda Medinelilerin yaşamlarını, bu arada bayramlarını

gözlemlene fırsatı bulmuştu. Bayramların belirlenmesinden sonra, o senenin Ramazan ve Zilhicce ayları geçmiş olduğundan Müslümanların kutlayacağı ilk bayram ikinci senenin Ramazan Bayramı olmuştu. Hicret'in ikinci yılı Şâban ayında orucun da farz kılınması üzerine Şevval ayının ilk günü (27 Mart 624) Ramazan Bayramı olarak kutlanmıştı. Hac ibadeti Hicrî dokuzuncu yılda farz kılınmakla birlikte Kurban Bayramı da yine ikinci yılda Zilhicce ayının onunda (3 Haziran 624) kutlanmaya başlanmıştı. ("Bayram", DİA, V, 259)

Artık Müslümanların kendilerine özgü iki bayramı vardı. Ve bu bayramlar onları diğer inanç mensuplarından ayıran bazı ibadetlerle birlikte anılıyordu. Bu iki özel gün, iki özel zaman dilimine bitişikti; birincisi Ramazan ayına, diğeri de hac günlerine. Ramazan boyunca oruç tutup, namaz kılan, zenginse zekât ve fitır sadakası verip fakirlerin sıkıntılarına çare olan, kısacası bir ayı ibadetle geçiren ve yaptığı güzel işlerle Allah'ın rahmetini ümit eden Müslümanlar, sevinmeyi hak etmişlerdi. Sonra ikinci bir mutluluğu da Hac mevsiminde yani Kurban Bayramı'nda yaşamaları lütfedilmişti. Hz. İbrahim'in gördüğü bir rüya üzerine oğlunu kurban etmek istemesi, oğlunun babasına itaati ve onların bu sadakatine karşılık verilen kurbanın (Sâfât, 37/102-107) hatırası böylece Müslümanlar tarafından her yıl yâd ediliyordu.

Bütün Müslümanların katılımıyla musallâda kılınan bayram namazları, bir anlamda bayramın başlangıcıydı. Peygamberimiz bayram namazında normal namaz tekbirlerine ilâve tekbirler alır, (DM1640 Dârimi, Salât, 220; İM1277 İbn Mâce, İkâmetü's-salavât, 156) namazda A'lâ ve Gâşiye Sürelerini okur, (M2028 Müslim, Cum'a, 62; D1122 Ebû Dâvûd, Salât, 234, 236) ardından bayram hutbesini irad ederdi. (B963 Buhâri, İdeyn, 8; M2052 Müslim, Salâtü'l-ideyn, 8) Bayram namazından önce başka namaz kılmayan Hz. Peygamber, bayram namazını kılıp evine döndükten sonra iki rekât namaz kılarıdı. (İM1293 İbn Mâce, İkâmetü's-salavât, 160) Kurban Bayramı'nda ilk iş olarak namaz kılar sonra

kurbanını keser ve "Böyle yapanlar, sünnetimize uygun davranmış olur." buyururdu. (B951 Buhâri, İdeyn, 3)

Namazdan sonra ilk bayramlaşma musallâda olurdu. Türkçede "namazgâh" da denilen bu alandan ayrılmadan yapılan bayramlaşma, az önce aynı kibleye yönelen kalplerin bu sefer birbirlerine yöneldiği anlamını taşıyor olmalıdır. Esasen Müslümanların bir araya gelip ortak bir hedefe aynı duygularla yönelmesi, başlı başına bir bayramdır. Cuma gününün de bayram olarak tanımlanmasında (İM1098 İbn Mâce, İkâmetü's-salavât, 83; T3044 Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 5) kuşkusuz Müslümanları bir araya getirme vasfı etkili olmuştur. Aynı şekilde, Arafat'ta vakfe yapan farklı ırk, mezhep ve meşrepten binlerce Müslüman'ın toplu görüntüsü de Arafat gününe bayram niteliği kazandırmıştır. (D2419 Ebû Dâvûd, Siyâm, 49; T773 Tirmizî, Savm, 59)

Medine'de Ramazan ve Kurban Bayramlarının ilk günlerinde kadın ve çocukların da katılımıyla bayram namazları musallâda eda edilirdi. "Musallâ", bayram namazının topluca kılındığı açık ve geniş alandı. Allah Resûlü'nün musallâya giderken ve gelirken farklı yollar kullandığına dair haberlere (B986 Buhâri, İdeyn, 24) bakılırsa musallâ mescidden uzak bir yerde olmalıdır.

Hz. Ali, İbn Ömer, Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Ömer gibi ashâbın önde gelenleri de onun bu sünnetini uygulamışlar, aynı zamanda bizlere de nakletmişlerdir. (T530 Tirmizi, Cum'a, 30; T541 Tirmizi, Cum'a, 37; İM1295 İbn

Mâce, İkâmetü's-salavât, 161) Bundan dolayıdır ki bayram namazına yürüyerek gitmek, dönüşte de farklı bir yoldan gelmek ve yolda tekbir getirmek hoş karşılanmış, müstehab kabul edilmiştir. (T530 Tirmizi, Cum'a,

30) Farklı yollardan gidip gelmede farklı Müslüman kardeşleriyle karşılaşarak onların da bayramlarını tebrik etmeyi sağlama düşünülmüş olmalıdır. Günümüzde bazı Müslüman ülkelerde bayram namazlarının musallâda kılınması geleneği hâlâ devam etmektedir. Bu güzel gelenekle toplumun her kesiminin namaza iştirakinin sağlanması ve tam bir bayram coşkusu yaşanması amaçlanmıştır. Ancak Ebû Hüreyre'nin rivayetine göre, bayram namazlarını hemen her zaman musallâda kılan Sevgili Efendimiz, bir bayram yoğun yağmur sebebiyle musallâya çıkamamış, namazı mescidde kıldırması. (D1160 Ebû Dâvûd, Salât, 248, 251) Bu uygulama bayram namazlarının namazgâhta kılınmasının bir tercih sebebi olmakla beraber camilerde de kılınabileceğini göstermiştir.

Peygamberimiz, bayram sabahı namaza katılma konusunda son derece titiz davranır, hatta bayramlık elbisesi olmayan hanımların bile bir arkadaşından ödünç elbise olarak musallâya gelmelerini isterdi. (D1136 Ebû Dâvûd, Salât, 238, 241) Ensar hanımlarından Ümmü Atıyye'nin anlattığına göre

Resûlullah genç yaşlı, evli bekâr bütün hanımların bayram günü musallâya çıkmasını, hatta âdetli olanların da gelerek namaz kılmaksızın bir kenarda durmalarını ve duaya iştirak etmelerini istemişti. (B351 Buhâri, Salât, 2; M2056 Müslim, Salâtü'l-ideyn, 12) Böylece herkesin mutlu olduğu günde bazı kadınların özel halleri nedeniyle bayram sevincine ortak olmaktan mahrum kalmalarına gönlü elvermemiş, bu sevincin herkese ulaşmasını arzu etmişti. Bayram günü, kadınlı erkekli bütün Müslümanlar açık alanda toplanır; tekbir nidaları yükselir, ortak dualara âmin derlerdi. Birlikleri, dirlikleri, arınmaları ve günlerinin bereketli olması için dualar ederlerdi. (B971 Buhâri, İdeyn, 12)

Nitekim bir bayram namazından sonra Hz. Peygamber, Bilâl ile birlikte hanımların yanına giderek onlara, *"Ey hanımlar topluluğu! Sadaka verin, zira sadaka sizin için daha hayırlıdır!"* buyurmuş, (HM18682 İbn Hanbel, IV, 283) yoksullar için onlardan yardım talep etmişti. Resûlullah'ın bu çağrısına kadınlar yüzüklerini, küpelerini ve çeşitli ziynet eşyalarını bağışlamak suretiyle cevap vermişlerdi. (M2045 Müslim, Salâtü'l-ideyn, 2; B1431 Buhâri, Zekât, 21)

Allah Resûlü'nün, cuma günlerindeki gibi bayram günlerinde de gusül abdesti alarak banyo yapması âdetiydi. (HM16840 İbn Hanbel, IV, 79) Bayram sabahları güneş doğduktan sonra evinden çıkar ve musallâya doğru giderdi. Eğer Ramazan Bayramı ise birkaç hurma ile ağzını tatlandırmadan evinden çıkmazdı. (İM1754 İbn Mâce, Sıyâm, 49) Kurban Bayramı'nda ise bayram namazından dönmedikçe bir şey yemezdi. (İM1756 İbn Mâce, Sıyâm, 49; DM1634 Dârimî, Salât, 217) Onun bu sünneti daha sonra bu bayramlarda şeker ve tatlı yapma ve misafirlere ikram etme geleneğinde etkili olmuştur.

Bayramlar birlikte yeme içme ve ikramda bulunma günleridir. Bundan dolayı Peygamber Efendimiz bayram günlerinde oruç tutulmasını yasaklamıştır. (B1994 Buhâri, Savm, 67; M2675 Müslim, Siyâm, 142) Her zaman önemi sıkça vurgulanan, tutulması emredilen orucun, bayram günlerinde bırakılmasının istenmesi herkesin aynı duygu ve coşkuyu birlikte paylaşması amacına yöneliktir.

Medineli âlimlerden Ebû Ubeyd bir hatırasını şöyle anlatır: “Ömer b. el-Hattâb (ra) ile birlikte bir bayram geçirdim. Ömer geldi, namazı kıldırdı. Sonra cemaate dönerek bir konuşma yaptı ve şöyle dedi: ‘Resûlullah (sav) şu iki günde oruç tutmanızı yasakladı: Biri, Ramazan orucunuzu bitirip de bayram ettiğiniz gün, diğeri de kurbanlarınızı kesip etini yediğiniz gündür.’” (M2671 Müslim, Siyâm, 138; B1990 Buhâri, Savm, 66)

Allah Resûlü “*Ramazan, oruca başladığınız gün; Ramazan Bayramı, orucu bitirdiğiniz gün; Kurban Bayramı da kurban kestiğiniz gündür.*” (T697 Tirmizi, Savm, 11) buyurmuştur. Bu bakımdan Müslümanların Ramazan’a aynı gün başlayıp onu aynı gün bitirmeleri, bayramları aynı vakitte kutlamaları, bu özel günlerin taşıdığı anlamın bir gereğidir.

Kurban Bayramı “teşrik günleri” olarak da anılır. Çünkü güneşin doğmasına teşrik denilir ve bu da bayram namazının vaktidir. Aynı zamanda teşrik, kurban kesmek ve kurban etlerini güneşe sererek kurutmak demektir. Kurban kesmenin vakti de güneşin doğmasından sonradır. Teşrikin bir anlamı da ışıktır. Tıpkı güneşin etrafı aydınlatması gibi bayram neşesi de müminlerin gönüllerini birbirlerine açar. Bu da Kurban Bayramı’nın teşrik günleri olarak anılmasını anlamlı kılmaktadır. (IE2/464 İbnü’l-Esir, Nihâye, II, 464) Müslümanlar Arefe Günü sabah namazından başlayarak bu bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar her farz namazın ardından teşrik tekbirleri getirmekle bütün bunların Allah’ın bir lütfu olduğunu ilân ederler ve bu nimetleri bahşeden Rablerine şükürlerini ifade etmiş olurlar.

Bayram coşkusunun bireysel ve toplumsal güvenliği tehdit etmemesi önemlidir. Bu günlerde kardeşliğin ruhuna uymayan hatta güvensizliği çağrıştıracak hiçbir davranışa meydan verilmez. Mesela bayramda silah taşımak bile yasaklanmıştır. (İM1314 İbn Mâce, İkâmetü’s-salavât, 168) Böyle bir davranış, herhangi bir kazaya ya da fevri bir hareket sonucu yaşanacak üzüntüye sebebiyet verme ihtimalinden dolayı bayramın ruhuna aykırı görülmüştür. Günümüzde ortaya çıkan trajedilerin bazısını bir kaza kurşununun başlattığını göz önüne getirdiğimizde, Allah Resûlü’nün bu uygulamasının ne kadar önemli olduğunu anlayabiliriz.

Ramazan’da tutulan oruçlarla hem bedenini hem de ruhunu arındıran, aç insanların hâlini anlayan ve onlara yardım edenler destek oldukları insanlarla beraber, el ele bayramın sevincini paylaşır ve birbirlerinden farksız oldukları anlayışını yaşatır. Bayramın hürmetine küsler barıştırılır, dargınların gönlü alınır, büyükler ziyaret edilir, akrabalık ve dostluk bağları

tazelenir. Aynı şekilde fakir fukara ve muhtaca verilmek üzere içtenlik ve samimiyet nişanesi olan Kurban ile kazanılan Allah'a yakınlık, kurban etlerinden diğer insanlara ikram etme sayesinde kullar arasında da yakınlaşmaya dönüşür. Bu samimi niyetle Müslümanlar Allah'a daha da yakınlaşmış olur. Bu yönleriyle bayramlar kardeşliğin gereğini yerine getirme anlarıdır. Böylece Peygamberimiz tarafından birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat gösterme hususunda bir insan bedenine benzetilen Müslüman toplumda, (B6011 Buhârî, Edeb, 27; M6586 Müslim, Birr ve sıla, 66) herkes diğerlerinin ihtiyaçlarını hissetme ve giderme fırsatı bulur.

Bayramlarda eda edilen bayram namazlarına katılımın diğer namazlara oranla daha fazla olması da Müslüman toplumun fertlerinin bir araya gelmelerinin hoş bir yansıması olarak kabul edilmelidir. Modern hayat şartlarının birbirlerinden uzaklaştırdığı insanımız, bu vesileyle yılda iki defa bir araya gelmekte, kucaklaşmakta ve kaynaşmaktadır. Hasret giderilmekte, dargınlar barışmakta, yok yere birbirlerine sırt dönenler yeniden sarılmaktadırlar. Şu hâlde hemen her ibadetimizde olduğu gibi bayram namazlarında da kişisel ve toplumsal kazanımlarımızın olduğunu bilmek bizlere bu değerlerimize çok daha sıkı sarılma arzusu verecektir.

Her toplumun kitlesel olarak kutladığı günleri, bayramları ve dinî ritüelleri vardır. Günümüzde yüz binlerin katıldığı, günlerce süren kutlamalar yapılmaktadır. Bunlar zaman zaman fertlerin kendilerini unuttuğu, kitle psikolojisine uyarak kendisine ve çevresine zarar verdiği bir tüketim çılgınlığına dönüşebilmektedir. Bu tür karnaval ve eğlence türü programların bazılarının, fertlerin bencillik duygularının kamçılandığı ve ahlâk ilkelerinin çiğnendiği faaliyetler hâline dönüştüğünü üzülen görmektediriz. Oysa İslâm kültüründe insana kendini unutturan bir eğlence sarhoşluğuna ve serkeşliğine izin verilmemiştir. Dinimiz insanî değerleri yücelten, erdemleri yok saymayan bir eğlence kültürünü öncelemiş, eğlenmenin de bir edebi olduğunu hatırlatmıştır. Müslüman kültürde bayramlar, insanî değerleri aşındırmak şöyle dursun, iç dünyalarından başlayarak fertleri eğiten ve birbirleri için özveride bulunmalarını kolaylaştıran zaman dilimleri olarak görülmüştür. Bu bakımdan Müslümanlar, bayramları ne toplumdaki kaçma vesilesi ne de sıradan bir eğlence anı gibi algılamalı; iki önemli ibadete bitişik olarak tayin edilen bu kıymetli günleri, ibadetlerin kendilerine kazandırdığı huzur ve bilinç içerisinde yaşamalıdır. Çünkü bayramlar ancak hem bu bilinçle (EG23/220 İsbahâni, Eġâni, XXIII, 220) hem de birlikte kutlandığında bayramdır.